

КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

Переслідування за вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, незалежно від громадянства особи, що скоїла їх, та місця їх скоєння, має вирішальне значення для забезпечення дотримання міжнародного права та для інтересів правосуддя. Головна відповідальність за таке переслідування лежить на державах. Матеріальне та кримінальне процесуальне право і судова система кожної держави повинні забезпечити можливість здійснювати судове переслідування та притягати до відповідальності осіб, підозрюваних у скоєнні цих злочинів. Держави також повинні мати можливість надавати необхідну допомогу, коли відповідні процедури здійснюються за кордоном або в рамках міжнародної юрисдикції. Міжнародне право, зокрема з огляду на саму природу цих злочинів, встановлює певні умови, яким мають відповідати судові переслідування та винесення вироку в національних судах. Якщо вони дотримуються, держави мають право на власний розсуд встановлювати власні норми з цього питання.

СУДОВЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: КЛАСИЧНЕ КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО ЩОДО КОНКРЕТНИХ ЗЛОЧИНІВ

У практиці держав зазвичай немає окремої процедури, яка стосується переслідування за порушення міжнародного права. Як правило, судове переслідування та винесення вироку за ці злочини здійснюються згідно зі звичайними (ординарними) процесуальними нормами у військових чи цивільних судах відповідної юрисдикції. Однак треба враховувати характер злочинів, що підлягають кримінальному переслідуванню, та передбачені особливості системи покарання щодо:

- відкриття кримінального провадження;
- вибору повноважного суду;
- збирання та оцінки доказів;
- судових гарантій;
- співробітництва та міжнародної правової допомоги.

ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Воєнні злочини можуть бути скоєні як військовослужбовцями збройних сил, так і цивільними особами, на території держави чи за кордоном, під час міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту. Так само геноцид і злочини проти людяності можуть бути скоєні військовослужбовцями збройних сил або цивільними особами, однак вчинення цих злочинів не обмежується ситуаціями збройного конфлікту. Органи влади, які мають намір притягнути до кримінальної відповідальності особу, підозрювану у вчиненні будь-якого з вищезгаданих злочинів, повинні попередньо розглянути певні питання.

По-перше, необхідно визначити, чи є відповідне діяння кримінальним злочином згідно з національним кримінальним законодавством і чи мають національні суди повноваження розглядати такі справи. Питання юрисдикції особливо важливе для злочинів, скоєних за межами території держави, особливо серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, таких як грубі порушення чотирьох Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового протоколу I до них 1977 року, для яких у законодавстві має бути передбачена універсальна юрисдикція.

Потім необхідно встановити, чи є підстави для порушення кримінальної справи. Головним чинником такого рішення має бути якість зібраних доказів та ймовірність винесення обвинувального вироку.

Якщо обвинувачений є військовослужбовцем збройних сил, необхідно вирішити, чи застосовується військове або звичайне (ординарне) право та яким судом буде розглядатися справа.

Усі обвинувачені повинні користуватися процесуальними гарантіями (судові гарантії), що спрямовані на забезпечення дотримання прав обвинувачених відповідно до належної правової процедури. Ці гарантії вважаються мінімальним захистом, який не перешкоджає забезпеченню більш сприятливого поведіння¹.

Незалежність і неупередженість органу, який здійснює кримінальне переслідування, має першочергове значення для забезпечення ефективної системи припинення міжнародних злочинів. У деяких країнах, наприклад, притягнення до кримінальної відповідальності за такі злочини вимагає схвалення органу виконавчої влади. Щоби подолати можливу бездіяльність із боку уряду, наприклад, з міркувань політичної доцільності, критерії, які є підставою для початку кримінального провадження, або обґрунтування відмови в цьому, мають бути чітко закріплені в національному законодавстві. Також важливо, щоб судові органи та юридичні радники (як для обвинувачених, так і для сторони обвинувачення) мали належну підготовку для роботи зі справами, пов'язаними із цими міжнародними злочинами. Нарешті, важливо, щоб жертви цих злочинів мали легкий і прямий доступ до правосуддя, а також до інформації про результати судових розглядів.

Воєнні злочини можуть бути скоєні як військовослужбовцями збройних сил, так і цивільними особами, на території держави чи за кордоном, під час міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту.

¹ Детальніше обговорення судових гарантій див. в інформаційному бюлетені Консультативної служби під назвою «Судові гарантії».

ВИБІР ПОВНОВАЖНОГО СУДУ

Міжнародне право не містить чітких положень щодо вибору повноважного суду. Хоча на національному рівні створення спеціальних трибуналів зазвичай суперечить вимогам щодо неупередженого та належного чиним створеного суду, повноваження військових чи цивільних судів визначаються на розсуд держав. Зовсім непросто сказати завчасно або загалом, яке рішення є кращим за інші. Тим не менш, для забезпечення переслідування за вчинення воєнних злочинів національним законодавцям слід пам'ятати таке:

Воєнні злочини можуть бути скоєні як військовослужбовцями збройних сил, так і цивільними особами, на території держави чи за кордоном, під час міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту.

- воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид можуть вчиняти як цивільні особи, так і військовослужбовці;
- судові переслідування можна здійснювати як у мирний час, так і під час війни, особливо у випадках, коли застосовується принцип універсальної юрисдикції;
- може бути передбачене проведення розслідування за кордоном або звернення до міжнародного судового співробітництва у випадках, коли застосовується універсальна юрисдикція або коли виносяться рішення щодо військовослужбовців цієї ж держави, які перебувають за кордоном².

Можливі рішення залежатимуть від співвідношення між військовим і звичайним (ординарним) правом, а також між військовою та цивільною владою в рамках державної організації.

ЗБИРАННЯ/ОЦІНКА ДОКАЗІВ

У процесі судових розглядів щодо злочинів, скоєних за кордоном, виникають певні питання, що стосуються збирання доказів і права сторони захисту на ознайомлення з ними. Важливо розглянути ці питання і, за необхідності, встановити відповідні процедури, зокрема, для отримання доказів у відеоформаті або виконання судових доручень за кордоном, а також посилити міжнародні угоди про судові співробітництва.

“Усі обвинувачені повинні користуватися процесуальними гарантіями (судові гарантії), що спрямовані на забезпечення дотримання прав обвинувачених відповідно до належної правової процедури.”

Для встановлення вини обвинуваченого у справах про воєнні злочини необхідно, зокрема, довести, що відповідне діяння відбулося під час збройного конфлікту або у зв'язку з ним. Таким чином, у національному законодавстві має бути передбачено, який орган влади має повноваження кваліфікувати відповідну ситуацію як збройний конфлікт.

Крім того, жертвам слід дозволяти брати активну участь у процесі. Як і обвинувачені та свідки, вони також повинні користуватися захистом, якщо це необхідно. Такий захід може бути виправданий у ситуаціях, коли зростають обурення і ризик помсти.

В кримінальному провадженні також слід враховувати необхідність захисту військової таємниці, але не можна посилаючись на конфіденційність лише з метою запобігання здійсненню судового переслідування. За необхідності судові засідання можуть бути закритими.

УЧАСТЬ ЖЕРТВ У СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ

У країнах загального права, де злочини вважаються такими, що вчиняються проти держави, відповідно, держава здійснює обвинувачення. Роль жертв обмежується наданням доказів і вони не розглядаються як сторони процесу. На вимогу сторони обвинувачення або захисту вони можуть брати участь як свідки.

З іншого боку, у країнах континентального права жертви можуть ініціювати кримінальне провадження і, отже, ставати стороною процесу («constitution de partie civile»). У цьому контексті жертви мають право вимагати від органів влади, наприклад, проведення слідчих дій або допиту свідків та експертів.

² Більш детальне обговорення питання міжнародного співробітництва див. в інформаційному бюлетені Консультативної служби під назвою «Міжнародне співробітництво в питаннях екстрадиції та у галузі правової допомоги в кримінальних справах».

МІСІЯ

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є неупередженою, нейтральною та незалежною організацією, винятково гуманітарною місією якої є захист життя та гідності жертв збройних конфліктів та інших ситуацій насильства, а також надання їм допомоги. Поширюючи та укріплюючи гуманітарне право й універсальні гуманітарні принципи, МКЧХ докладає усіх зусиль, щоб запобігти стражданням людей. МКЧХ був заснований у 1863 р. і стоїть біля витоків Женевських конвенцій та Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Він спрямовує та координує міжнародну діяльність Руху в збройних конфліктах та інших ситуаціях насильства.

 blogs.icrc.org/ua

 facebook.com/ICRCUA

 twitter.com/ICRC_ua

 t.me/ICRCinUkraine

Міжнародний Комітет Червоного Хреста

19, avenue de la Paix

1202 Женева, Швейцарія

Т +41 22 734 60 01

shop.icrc.org

© ICRC, April 2021

Українська версія підготовлена

Делегацією МКЧХ в Україні

Україна, м. Київ

вул. Велика Васильківська, 6-0

Т +38 (044) 392 32 10

Е-mail: kyi_kyiv@icrc.org

© МКЧХ, липень 2023 р.

МКЧХ